

Literarni značaj »Jordanana«

Josip Sanko RABAR

(O listu vjerske zajednice mladih na Jordanovcu i njegovim književnim osebujnostima)

List »Jordan« na prvi pogled sasvim je rubna pojava u Crkvi u Hrvata. Ali, ma koliko da je svojom malom nakladom i ograničenim krugom čitatelja ostao, dosada, zatvoren u vrlo usko područje koje ne pokriva ni cijelu, malu i običnu katoličku župu, nego njezin mladi naraštaj, zajednicu mladih pod dušobrižničkim i katehetskim vodstvom otaca isusovaca na Jordanovcu 110. u Zagrebu, list, u toj svojoj malenosti, krije prave bisere o kojima ni naša vjerska, a pogotovo ostala javnost, gotovo ništa ne zna. Bisera i karizmi ima raznih, iz duha ljubavi izviru mnogobrojni posebni darovi, ali ja bih se ovdje ograničio samo na one književne vrste, koje su također istinske i vrijedne pozornosti.

Oni nisu antologijski zato što se Liceove i Rabarove pjesme nalaze u nekim antologijama, već zato što se neki zasad sasvim nepoznati cvjetovi izrasli iz stranica ovoga lista mogu mjeriti s tekstovima najpoznatijih hrvatskih književnika. Ta je tvrdnja, zapravo, čudna i neprihvatljiva. Jer, u našim rukama je, očito, s književnog kuta gledanja »diletantski« list. Ne samo da ga ne bismo mogli primjeriti, u majstorstvu i snazi pisane riječi, nekom renomiranom književnom časopisu, nego, iskreno rečeno, on ne bi odgovarao ni znatno skromnijem kriteriju književne prosudbe. Čim okrenemo nekoliko stranica bilo kojeg broja, naići ćemo na nevješte ili kičaste tvorbe, na pučkoškolsku prozu i nezgrapne stihove. Dapače, čak i neki od onih koji su poslije dali ono najbolje na njegovim stranicama počeli su tako trapavo da ni jedan kritičar ne bi očekivao budući poetski urod od tako diletantskog sjemenja.

Ali Jordan je, uostalom, bio i škola. Škola pisanja. Pisali su mnogi, nadahnuto i poneseno, makar i poprilično nevješto, ali oganj Duha palio je korov kiča, laži i neznanja...

Čak i one nespretne pjesme kadšto su čiste, jednostavne i nevine. A one najbolje rastu do antologijske visine svojom iznimnom tanahnošću i toplinom. To se osobito odnosi na lirsku prozu. Jordan je sa svojom tekstualnom masom često bio vatrom zahvaćen i dignut iznad samoga sebe. Snagom Duha titra u tom rasponu. I, te čitave generacije koje su se učile pisati, ta mnoštva mladih usvojile su nešto od izraza i nijansi te bljeska

Riječi što se nastaniše među nama. Nešto za budući život i Bog zna kakve sve prigode ispisivanja Duha na papir u svagdašnjem životu. Ali, ja ne bih ovdje o njima, ne zato što taj utjecaj podcjenjujem, nego zato što je nedostupan mom pogledu. Zadržat ću se na onom što se vidi i što je uočljivo, na onih nekoliko pojedinaca koji svojim pisanjem odskaču iznad ostalih, pobuđuju zanimanje...

Svi su bili poneseni bez obzira na darove književnog izražavanja. Jordan je i pisan zbog tog »iznad«, i često, upravo onda kada se nije htjelo pisati lijepu književnost, napisalo se najljepše.

Promatrajući osebnost profila lista i imena njegovih autora zamjetio sam pet različitih dobnih naraštaja. Nazivam ih po imenima kateheta. Prvi, ili *oca Ivana Fučeka*, koji je g. 1969. započeo okupljati zajednicu i g. 1974. pomogao joj pri pokretanju lista, drugi, ili prijelazni naraštaj, *oca Tomislava Slokara*, od g. 1975. do g. 1980., treći, ili lokalni lašćinski, *oca Tončija Trstenjaka*, od g. 1980. do g. 1984., te četvrti, ili »polunaraštaj«, *oca Nikole Stankovića* koji se stjecanjem već ranijih čimbenika i okolnosti, a ne »zaslugom« katehete, brzo ugasio, i sadašnji, peti, *oca Ivana Hanga*, koji traje od g. 1989. do danas. Tu podjelu treba uzeti sa zrcem soli. Glavni animatori drugog naraštaja stasali su pod Fučekom, a trećeg pod Slokarom. Prenošenje darova, svestrano i neposredno, odvijalo se spontano miješanjem osoba različitih naraštaja. Jedino je peti naraštaj godine 1989. počeo, čini mi se, praktički od nule. Naravno, ukoliko im nije dopao u ruke list Jordan sa svojom obilnom ispisanošću.

Prva generacija, koju su predvodili studenti, uglavnom, prirodoslovnog usmjerenja, ekonomije, medicine, ili »čisti« matematičari, nije imala nekih osobitih literarnih pretenzija. Niti pjesme niti prozni sastavi ne uzdižu se iznad uobičajenog diletantizma lokalnog župnog lista. Iznimka je pjesma »Psalam« Ružice Vlahović koja je nekoliko godina poslije uglazbljena i postala poznatom i omiljenom duhovnom šansonom, općom svojnom Crkve u Hrvata.

Jordan prve generacije uglavnom je list razmatranja, nagovora, pouke i razmišljanja. I u takvim se tekstovima može osjetiti neki poetski napon Duha, ali bez kakvoće književnog umijeća, dara i tekstualnog iskustva.

U prvome broju (siječanj 1974) pojavljuje se i prvi pseudoliterarni pri-log, odnosno vrlo diletantski, pučkoškolski i djetinjasti skeč »Parnica sv. Nikole i Lucifera«. Taj je igrokaz vjerojatno i odigran, izveden na kazališnoj pozornici. Za šalu mogao bih reći da je književnost u Jordanu počela kao i europska: prikazivanjem.

Već u drugom broju pojavljuju se prve pjesme i prva lirska razmatranja, pretežito izrazito slabi, diletantstki pokušaji. Iznimka je, kao neočekivano čudo, pjesma »Psalam«. Prvo, pa, žensko! Dakle, Ružica Vlahović. Zabljesnula kao betlehemska zvijezda i odmah ... nestala. U poeziji. U zajednici je i dalje blagotvorno nazočna na mnogo načina. Osim pjesama

tu možemo opaziti i dnevničke bilješke, molitve, ispovijesti. U svemu tom tinjaju iskre autentične vatre Riječi i povremeno frajaju iskrenom i neiskvarenom silinom, ali bez integriteta i cjelovitosti umjetničkog djela.

U petom broju (1974) izlazi prvi prikaz. To je bilješka o gostovanju na Jordanovcu studentsko-srednjoškolske grupe iz »Palme« i njihovoj izvedbi Fabbrijevog »Sudjenja Isusu«. Javlja se prvi strip i rebus. Potom su objavljene zagonetke u stihu i sroku i prva poetske meditacije Josipa Sanka Rabara. Pojavom Rabara i Tomislava Salopeka, javljaju se u Jordanu prve generacije, ali oni se, očito, ovdje tek uče pisati, tek će, zajedno sa Stjepanom Liceom, potegnuti Jordan drugog naraštaja i povesti ga u savim određenom literarnom i misaonom smjeru, oblikovati mu osebujni profil za idućih deset godina.

Preokret nastupa s brojem 10. u prosincu 1975. Druga generacija preuzimlje list. Novi vjetar puše. Poetski nagovori, pjesme i poezija u prozi. Iako se kakvoća pisanja Salopekova, Rabarova i Liceova postupno poboljšava iz broja u broj, već ovdje, na početku, nailazimo na prvo remek-djelo: »Kako su rasli zemlja i nebo« Stjepana Licea.

I količina literarnih priloga postupno se povećava. S raspjevanim brojem 15. na Božić g. 1976. dostignuta je već uobičajena razina i oblikovana već tipična fizionomija lista. Četvrtine tekstova su stihovi, najvećma slabi. Dok iduću polovinu tvori dominantna i najvrednija jordanova »zlatna žica« budućeg razdoblja: Lirsko meditativna razmišljanja, poezija u prozi i misaono-poetski nagovori. Nositelji tih vrijednosti su Tomislav Salopek, koji se potpisuje i raznim pseudonimima, kao Jakša ili Cvitko, Rabar kao Josip, i Lice kao Pišta. Postotak se literarnih radova poslije smanjuje, ali, kakvoća postaje bolja. A, i pjesme u stihu pokatkad su izvrsne.

Otrprilike g. 1979. Salopekova, Rabarova i Liceova lirska misaona meditacija, koja je, bez sumnje, kvalitetan prinos i književna vrijednost lista, ali, zapravo, i evandeoska, navjestiteljska vrijednost, i njegova duhovna i karizmatična osebujnost, dostiže svoju zrelost i kakvoću. Sva trojica također povremeno objavljuju i pjesme u stihu.

Ako bismo tu trojicu pokušali vrednovati i poredati ih po krasnoknjiževnoj kakvoći u određeni redosljed, onda je ta hijerarhija točno obratna od njihove sadašnje i trenutačne poznatosti.

Na prvo mjesto stavio bih Tomislava Salopeka. Nježan i krhak, suptilan i tanahan, najknjiževniji i najpoetskiji. Najmanje je apstraktno misaon, najosobniji u svojim lirskim titrajima. Njegova lirska proza dostiže gdje-kad univerzalnošću pogleda i duševnim bogatstvom širinu Andrićevog »Ex pontae«, ali, na intimniji i fragilniji i topliji način.

Josip Sanko Rabar često se kreće graničnim područjima filozofskopetskog teksta i vjerske lirske meditacije. Misaono razmatranje često prelazi u snažnu metaforiku. Pokatkad je riječ o izvornosti i ljepoti misli.

Katkad o poeziji samoj. A kadšto i o poeziji paradoksa i mističnoj dijalektici, analoškoj svekozmičkoj simbolici, itd.

Jedan od osebnih plodova tog pisanja izašao je u posebnoj knjizi meditacije pred slikom »Veronikin rubac« (FTI, 1987), a neki dijelovi iz Jordana našli su se postupno i u drugim knjigama i časopisima.

Rabaru su dosada tiskane tri knjige a Liceu pet.

Stjepan Lice uzgaja često sličan propovjedni ton kao i Rabar, ali, ispišan drugačijim stilom. Često su to arhaične priče, legende ili bajke, a gdje-kad poslovice i narodne mudrosne izreke. Tu se jasno vidi utjecaj Tolstoga, Exuperya i Gibrana. Mudre izreke i slikovite fabule sa simbolima kao glavnim protagonistima: djeca, ptice, svjetionici... I neke od ovih priča razmatranja i pjesama, pojavile su se, također, poslije u posebnim knjigama.

Ta tri predstavnika druge (ili prijelazne) generacije dala su listu snažni, osebniji i posebni ton u tolikoj mjeri da je i iduća treća generacija, ponekana istim duhom i načinom pisanja, nastavila u istome smjeru. Iako ne istom snagom, niti s istim dometom. I od njih možemo izuzeti tri »književna nositelja« lista, odnosno najistaknutija njegova pera. To su: Dorica Bujanović (ili Carido), Damir Zorić i Vladimir Lončarević.

S brojem trideset i prvim u jesen 1980. treća generacija urednički, količinom priloga i tematskim preokupacijama sasvim preuzima list u svoje ruke, a prva trojica pisaca, iako, jedan za drugim u to vrijeme tjelesno napuštaju zajednicu, odlaze u vojsku, žene se te odlaze u druge »nezgodne sredine«, oni ipak ostaju suradnicima lista, šaljući i dalje svoje priloge i u njemu su više ili manje nazočni sve do Uskrsa g. 1985. i pedesetoga broja. A tada, u jesen, i treća generacija mora ići u vojsku, ostavljajući samo Doricu na književničkom poprištu i prilozima obje generacije prilično naglo nestaju sa stranica lista. Od šestero spomenutih ostala je samo Dorica Bujanović.

Tijekom više od pet godina šestero autora je nosilo list i postojano održavalo njegovu pristojnu razinu, zapravo, mogli bi se reći, i neobično visok domet, ako imamo u vidu da je to list župske zajednice. Njegova fizionomija je ustaljena, vrlo specifična, originalna i posebna, kao što je u ono vrijeme, na primjer, i list »Koraci« iz Frankopanske (pod Ivančićevim utjecajem) također imao vlastiti, posve drukčiji, posebni profil.

Okosnica književne i navjesticke snage je lirsko-misaona meditacija. I treća generacija piše pod jakim utjecajem druge. I Salopek, i Rabar i Lice nesumnjivo su uzori Zoriću, Bujanoviću i Lončareviću, ali na prvome mjestu to je zasigurno Tomislav Salopek. Duša duše zajednice. U oba smisla, kao što je utjecao na druge svojom iznimnom srdačnošću kao osobom, tako je utjecao i pisanjem.

Najbolje pišu Damir, Dorica i Vlado, koji dostižu tragove Tomičina pisanja u lirskim ispovjednim intimnim razmišljanjima. A upravo je tu

evanđeoska poruka najmanje deklarativna, ili je, dapače, posvema nezamjetljiva, a književno i poetski često najvrednija i najoriginalnija. Ako bih vrednovao, onda mi se čini da od sva tri Tomičina »sljedbenika«, Zorić je najbolji. Iako, što je razumljivo, upravo Zorić piše najrazličitije od svoga uzora.

U oba književna naraštaja pisalo je mnogo više autora od navedenih šest. Ovi samo dijelom odskaku na pozadini ostalih tekstopisaca, jer su i sami međusobno vrlo različiti po vrijednosti i čine silaznu skalu na čijem se kraju gubi razlika i kontrast od ostalih. Odabir je, dakle, proizvoljan, i tu je učinjena nepravda sedmom ili osmom po redu. No, negdje se mora povući rez. Ispričavam se svima onima koje nisam spomenuo.

Svi su se učili pisati i mnogi su propjevali. Vrijeme pobire samo vrhnje riječi. Studioznijim i temeljitijim pristupom od ovog površnog moglo bi se još ponekoga izdvojiti kao i neke druge književne vrijednosti u njihovim literarnim svojstvima.

Čitav je list odisao ponesenošću. Svjedočenje pisanom riječju, bez obzira na književne domete, ostaje trajnim svjetionikom budućim naraštajima. Možda bismo mogli bez pretjerivanja kazati o tom prvom razdoblju, da su književna kakvoća i navjestiteljsko svjedočenje činili uistinu nerazdvojnu cjelinu. Upravo u tome i jest fascinantna vrijednost i trajni izazov tog razdoblja. Njegova iznimnost i vrijednost.

S pedeset i prvim brojem u siječnju g. 1986. počinje pad kakvoće. Od treće generacije preostaje Dorica, no četvrta generacija preuzimlje list i ispunjava njegove stranice. Jedino se iza Darkovih pjesama (samozatano) krije koautor i njihov konačni urednik Tomislav Salopek.

Dorica obrazlaže očiti pad kakvoće lista prirodnom potrebom da list postane ponovo list mladih iz zajednice a ne odsutnih stranaca i fosila: »On mora koračati u korak sa zajednicom a ne na nekoj drugoj razini« (Dorica Bujanović, br. 52, Uskrs, 1986). Ali sudbina je jača od namjere. To je ujedno bio i posljednji broj lista. A, zatim se ubrzo ugasila i zajednica.

Od četvrte generacije vrijedi istaknuti pero Ivice Relkovića, koji je svojim člancima pokazao očit kritičko-teoretski dar pisanja, barem onaj popularno publicističke i novinarske vrste. Iako su njegove pjesme odveć racionalne i tvrde, nalik na eliptički sažete misaone konstrukcije, a da bi se mogle nazvati lirikom. Otuđene i oštre, djeluju vrlo avangardno i ostavljaju dojam hladne i okrutne misli. Na primjer, »Kako je nestao heliograf Kopernik iz vlastite biografije« (U njima kao da osjećam neku čudnu neevanđeosku sržbu).

Peta je generacija u proljeće g. 1989. počela s listom gotovo sasvim iz početka. U praskozorje demokracije i vrijeme zalaska i rastakanja komunističkog poretka. Već u drugom pedeset i četvrtom broju u ljeto g. 1989. vidimo iznenađujući skok. Kakvoća literarnih priloga dostiže u mahu razi-

nu najboljih dana druge i treće generacije. Izdvojio bih Sašu Kijuka, Marka Ružića, Suzanu Ćurić, Miroslava Artića, Tomislava Šimata i poslije Ivana Dukmenića i Antu Babića, (Jelena). Nemam dojam da su se svi oni u Jordanu učili pisati. Naprotiv, neki se od njih pojaviše u Jordanu, najednom, kao autori već gotove, oblikovane stilske osebnosti, unijevši pritom u njega nove, prije još nazočne, razrađene žanrove.

To se osobito odnosi na Sašu Kijuka i Ivana Dukmenića, koji kao da su gotovi i dovršeni iskočili iz Zeusove glave s već razgranatim stilom i kompleksnim umijećem. Poslije njih slijede Suzana Ćurić i Marko Ružić, koji su svoj istinski poetski nerc pretočili u kratku lirsku prozu.

A nakon njih zanimljiv je Tomislav Šimat, koji se više ili manje uspješno uči i okušava u pisanju skeča, proze ili eseja na svoj ironično-duhovit i dobrodušan način.

Počeo bih ipak s Miroslavom Artićem. Iako, ne dostiže književnu vrijednost Saše, Ivana, Suzane, Marka i Ante, on je svojim misaonim razmatranjima navjestiteljski stup novoga Jordana i evangelizacijska točka okupljanja njegovih tekstova. Misao mu je izvorna, vlastita i čista. Gdjekad, kao u meditacijama pred pjesmama Ivana Goluba, on zanesen i ushićen životom izriče molitve vrhunske snage. I tada nadmašuje sve ostale. Tek po njemu nebo u Jordanu postaje blizu, sasvim blizu. Većinom piše razmatranja, ali bez literarnih pretenzija.

Saša Kijuk je književno najizgrađenija osoba koja piše u Jordanu. Njegove su mogućnosti već sada velike. On je prvi na stranice lista unio ulomke iz romana. Kao autentičan umjetnik, on uranja u svoju prozu, često kafkijanske fantastike, kao istinski sljedbenik svoga neshvatljivo zdravog razumnoga kućnoga duha i pušta da ga ta neuhvatljiva intuicija vodi u pustolovnu čaroliju umjetničke riječi. On je već predaleko otišao da bi mogao stati. I neka ga Bog čuva na tom Odisejevom putu! Pjesme su mu neujednačenih vrijednosti, kadšto snažne, pokatkad pune agresivnih opojnih slika.

Ivan Dukmenić je stilski originalan u svojoj ironičnoj kritici svagdašnjice. »Pasja posla« – izvrsna, jetka, gorko-ironična kratka priča. Na listovima Jordana on postojano slijedi »vražju brazdu«, ili ako hoćete »neposrednu nit« jezgrovitog i kratkog poetskog eseja koji mjestimice dostiže vrijednost punokrvne poezije u prozi: (Mogući utjecaj Gašpara noćnika?) »Isuse, snađi se!«

Iako Suzana Ćurić starta s određenom početničkom nespretnošću, ona posjeduje istinski i duboki poetski živac. Njezine lirske, počesto osobne priče i duševne egzistencijalne drame isprepletene su vrlo tanahno, krhko, ranjivo. Vrlo obećavajuće. »Šutljivome prijatelju« na originalno poetski način, bez deklarativne vjerske patetike. Istinski patos. Podsjeća me pokatkad na Tomislava Salopeka.

I Marko Ružić njeguje poput Suzane kratku lirsku prozu. Poetski vrlo slikoviti opisi. Lirski ugođaj, atmosfera, jake slike.

Antu Babića zamijetio sam posljednjega. Iako je upravo on najzagonetniji poetski lik. Javlja se već u 54. broju u ljeto g. 1989., a poslije piše bolje diskurzivne članke. Svoje je pjesme sakrio pseudonimom Jelen, i objavljivao ih rijetko, preskačući brojeve.

Te su pjesme često proza u stihovima i sroku, ili pjesme s prozним ohlađenjem kao poantom. Začudio me je taj neobični narativni »neoklasicizam«. Kao da me je vremeplovom vratio u 18. stoljeće. Na neki neshvatljivo zaobilazan način pogađaju me te vješto izmaštane racionalne strukture kao bolni kucaj srca pod hladnim rendgenom. Upitao sam se, je su li ta vješta i mudra raspricana razmatranja pjesme? A, ipak se osjeća neki silno prigušen krik iza ukrasa sroka i sofisticirane forme, po kojoj je i Ante, kako je sam sebi u molitvi s ironijom kazao: »tako prokletu svoj!«

Bilo bi šteta da se ti istinski Božji talenti zakopaju i ne prinesu na žrtvenik Radosne vijesti. Za Sašu i Ivana se manje plašim. Oni svoje talente vjerojatno neće zakopati jer su ih ionako već odveć otkopali, njima prijeto da ne krenu nekom »vražjom brazdom« ili zalutaju u vlastitim labirintima. I Ante je u svojoj formi već otišao daleko. Dok Suzana i Marko možda i ne znaju što posjeduju?! Njima, možda, manjka talenat marljivog kopanja! Sasvim »šljakerski« talent, ako ne želimo zahiriti... I Miroslav, i Tomislav...

Peta je generacija, pogotovo preko sedam spomenutih autora, propisalo novom književnom snagom. Iako se kod njih osjeća, više nego kod prijašnjih naraštaja, različitost sakralnoga i profanoga područja. Vjere i umjetnosti. Iako se na svu sreću to dvoje, tamo negdje skriveno i ispod kore, još uvijek, više ili manje, oplođuju.

Prva, karizmatična i sveta generacija Riječi, dala je pet zvanja i samo jednu pjesmu.

Druga generacija, nadahnute navjestiteljske riječi, nije dala nijedno zvanje, ali je vjeru i riječ utjelovljavalo u istomu poetskom iskazu i predala taj poklad idućim naraštajima. Trećoj i četvrtoj generaciji.

Peta je generacija propjevala novom i neočekivanom poetskom snagom, ali, kao da se povećao razmak udaljenosti od Izvora za kojim žudi košuta našeg dara.

Nabrojio sam petnaestak autora. Mogao sam više ili manje. Ali, neke od njih vrijedilo je, bez sumnje, spomenuti.

Neki od njih unijeli su u Jordan tvorbe već sigurno upisane u nepostojećoj i nenapisanoj, ali zato zbiljski postojećoj antologiji istinskih poetskih djela.

Molim Riječ, da riječ Riječi i dalje vjerna bude, a da ipak samu sebe ne izda!

THE LITERARY CHARACTER OF THE JOURNAL »JORDAN«

Josip Sanko Rabar

Summary

The author discusses the journal »Jordan«, at first sight a merely marginal phenomenon of the Church of the Croats. Although appearing in extremely limited edition and circulation – it does not cover even a small, ordinary parish but only its young generation, a union of young people under the pastoral and cathetic guidance of the Jesuits in Zagreb, Jordanovac 110 – it is a paper in which are hidden real treasures which have remained practically unknown to our public, even to the religious public. The treasures and charismata are numerous, there are many talents rising from the spirit of love, but our author discusses only the literary contribution which are truly worthy of attention as well.